

Forbrytelse og straff.

Av byråchef KRISTIAN HANSSON.

(Efter et foredrag i Studentersamfundet i Trondheim hösten 1933).

Det går neppe en dag uten at dagsavisen stiller oss overfor forbrytelsen som aktuelt fenomen. Folk flest tar dagens forbrytterrappport som en selvfølgelig nyhet. Er handlingen særlig grov eller opsiktsvekkende, ryster man litt på hodet, drøfter kanskje detaljene en dag eller to, så er det hele glemt for nye større eller mindre sensasjoner. Stopper vi engang iblandt op og tenker oss om, blir vi dog snart klar over at forbrytelsen som samlet realitet er et omfattende og dyptgripende samfundsonde. Bare den direkte økonomiske skade løper jo år om annet op i verdige summer, selv i et mindre land som Norge. I større land blir summene rent fantastiske. Den økonomiske skade som forbryterne f. eks. volder i De Forente Stater, er nylig av en amerikansk dommer anslått til mellem 11 og 13 milliarder dollars pr. år. Beløpet overstiger hvad Statene hadde i årlig utgift til verdenskrigen og svarer omtrent til de samlede årlige forvaltningsutgifter for enkeltstatene og forbundsregjeringen. I tillegg til den økonomiske skade kommer hvad forbrytelsen representerer av spilte krefter og muligheter, av sjelelig skade og ødeleggelse, av lidelse og bekymring for familien o. s. v. Søker man for alvor å sette sig inn i dette uhyre kompleks av materiell og åndelig skade, av menneskelig ulykke, blir det innlysende at dette samfundsonde ikke er noget som bare vedkommer politi, dommere og fengselsfolk. Det kaller på oppmerksomheten hos enhver ansvarsbevisst borger i landet.

Det blir et spørsmål av overordentlig viktighet om samfundets kamp mot dette stadig aktuelle og alltid levende skadefenomen blir ført på en god eller slett måte.

Som vi vet har samfundets reaksjon mot forbrytelsen gjennom tidene foregått i de forskjelligste former. Blader man i gamle krøniker om disse ting, er det en rystende opfinnsomhet som møter en i retning av tortur og utspekulerte pinsler. Straffemetodene var fylt av en gru som ikke er til å fatte for vår tids mennesker. Vi ser på disse straffemetoder som barbari og umenneskelighet, men for å være rettferdige må vi være opmerksom på at eldre tiders mennesker hadde en helt annen innstilling overfor misdæderen enn det moderne samfund har. Vi må gå ut fra at datidens mennesker oppfattet sine grufulle straffemetoder som nødvendige — omtrent på samme måte som vi oppfatter våre nuværende straffeformer. Den utvikling som er foregått til våre dager i retning av å humanisere og rasjonalisere straffemetodene er et interessant kapitel i menneskehetens kulturhistorie. Den viser oss bl. a. at opfatningen av forbrytelsen er blitt vesentlig anderledes enn før.

For å få oversikt over det moderne samfunds innstilling overfor forbryterondet kan vi begynne med å spørre: Hvorfor straffer vi? Hvad er hensikten med straff? Som svar er det først lett å skille ut visse motiver som i eldre tid var fremherskende formål for straff, f. eks. hevn — gjengjeldelse. Nutidens lovgivning har mer og mer arbeidet sig bort fra prinsippet om at straffen skal være en gjengjeldelsesakt overfor lovbrøyteren. At straffen som et onde der følger umiddelbart på et lovbrudd, ofte oppfattes og føles som en gjengjeldelse, særlig av forbryteren selv, er ikke til å undgå. Men gjengjeldelsestanken kan prinsipielt ikke aksepteres som noget formål for straffen. Det grunnmotiv som straffanvendelsen i nutidens civiliserte samfund bygger på er beskyttelsessynspunktet. Samfundet må beskyttes og sikres mot forbrytelsen. I dette hensyn

ligger både den etiske berettigelse for straffetruslen og den prinsipielle begrensning for straffutøvelsen. Også i eldre tid betraktet man straffen som et middel til å beskytte samfundet, men reaksjonen var dengang mere mekanisk, utvortes, samtidig som midlene var langt voldsommere — og som det synes ganske uten ethvert hensyn til de personer straffen rammet. Forskjellen mellem gammel og ny straffemetode kan uttrykkes slik at man i eldre tid først og fremst straffet handlingen, mens straffen nu prinsipielt tar sikte på gjerningsmannen. Erfaring og bedre innsikt har lært oss at samfundet beskyttes best ved at de enkelte forbrytere blir gjenstand for en mest mulig formålstjenlig behandling. Det er spesialprevensjonen som i første rekke danner basis for straffutøvelsen. Deri ligger ikke nogen prinsipiell fornektelse av straffens generalpreventive virkning: d. v. s. den avskrekkende virkning som frykten for straff normalt utøver på forbryteren. Vi må jo fremdeles regne med at bevisstheten om den påfølgende straff i nogen grad avholder folk fra å begå straffbare handlinger. Avskrekkelsen var tidligere nettop straffens hovedopgave: Ved å gjøre straffen så hård og gruffull som mulig og ved å fullbyrde f. eks. dødsstraff og andre pinefulle straffer offentlig mente man at den skulde avholde andre fra å begå forbrytelser. At denne kullsviertro på straffens avskrekkende virkning ikke svarte til forventningene viser bl. a. hvad der fortelles fra England på dronning Elisabeths tid: Lommetyveri var dengang belagt med dødsstraff. Ikke destomindre blev der stadig begått lommetyverier ved de offentlige henrettelser av mordere eller andre forbrytere.

Nu vet vi at straffens avskrekkende virkning som motivdannende faktor er hoist variabel og usikker. Overfor de egentlige forbrytere er straffetruselen av tvilsom verdi. Den gjør sig ihvertfall bare gjeldende overfor dem som har evne til å la sig påvirke. Overfor de mere eller mindre abnorme — og denne gruppe er relativt stor — har straffen ingen nevneverdig hemmende virkning. Det samme er nok til-

felle med en rekke andre forbrytergrupper, f. eks. visse sedelighetsforbrytere og andre affektforbrytere og kanskje storparten av vaneforbryterne. Ved en undersøkelse som østerrikeren professor Michel for en tid siden har foretatt av 302 vaneforbrytere, forklarte samtlige at de for forbrytelsen aldri regnet med å bli fakkert. De gikk ut fra at bare en av 100 blir tatt og hver og en stoler på lykken for sin del¹⁾. Etter det vi vet og det vi kan slutte oss til er situasjonen altså den at straffens avskrekkende virkning overfor en stor del av forbryterne — kanskje de presumptivt farligste — er av relativ liten betydning. Hos den lovydige del av befolkningen: almenheten i det store og hele er det ikke frykten for straff som avholder fra forbrytelser. Det er ganske andre hemninger som her er virksomme. Først og fremst de almindelige moralbud. Straffeloven har her mere indirekte betydning forsåvidt som den er med og opprettholder den almindelige samfundsmoral. Erkjennelsen av straffen som en formålsrettet aksjon mot den enkelte og bevisstheten om dens relativt begrensede evne til å avskrekke de egentlige forbrytere er av vesentlig betydning når man skal drøfte de enkelte straffemidler. Holder vi så klart for øie at straffens hovedformål er å beskytte samfundet, er der foreløbig avgrenset en nogenlunde oversiktlig ramme for praktisk straffanvendelse.

For å få et nogenlunde riktig bilde av forbrytelsen som samfundsfenomen er det imidlertid også av interesse å se litt på forbrytelsens årsaker, såvidt det er mulig å erkjenne dem.

Hvad kommer det av at folk begår straffbare handlinger? Hvad er det som gjør en mann til en lovbrøyer? Spørsmålet er overordentlig viktig. Likesåvisst som en læge ikke kan bekjempe sykdommen før han er klar over hvad sykdomsfenomenet kommer av, like sikkert er det at vi trenger kunnskap om forbrytelsens årsaker for å kunne bekjempe

¹⁾ Kinberg: Aktuella Kriminalitetsproblem, s. 174.

den effektivt. Det er gjort prisverdige tiltak for å trenge tilbunds i denne kompliserte materie, og viktige iakttagelser er allerede gjort. Men ennå er det langt igjen før vår erkjennelse på dette område kan arbeide med eksakte og sikre kjennsgjerninger. Etter den oversikt man nu har over problemet kan vi skille mellom to hovedgrupper av årsaker: nemlig de individuelle, d. v. s. alle de handlingsmotiver som henger sammen med den enkeltes personlighetspreg og de mere ytre årsaker: de handlingsimpulser som forbryteren får utenfra, f. eks. gjennom sine levekår, sitt miljø o. s. v.

Hvor meget skyldes nu mannen selv og hvor meget eller lite kan vi skrive på de ytre omstendigheters kappe? Et generelt svar på dette spørsmål lar sig efter min mening ikke gi. Vi har her med levende mennesker å gjøre, og hvor omhyggelig man enn vilde prøve å rubricere de enkelte tilfelle, vilde der bli mange usikre og variable faktorer som lett vil forstyrre enhver sikker slutning. Nettop det variable i materialet har da også fått uttrykk i de mest avvikende opfatninger. I 1876 hevdet den italienske læge *Lombroso* i et skrift »Forbrytermennesket« (L'uomo delinquente) at der kan opstilles en bestemt type av «fødte forbrytere»: en spesiell mennesketype som adskiller sig fra den normale ved særlige legemlige og åndelige degenerasjonstegn. Han bygget resultatet på omfattende naturvidenskabelig granskning og hans teori blev grunnlaget for den såkalte antropologiske skole, som efterhvert fikk mange tilhengere. Lombrosos lære er jo nu forlatt i dens outrerte form, men han har iallfall æren av å ha rettet oppmerksomheten den riktige vei, nemlig mot forbryteren selv. I motsetning til dette hevder den såkalte sociologiske skole at det er de ytre livskår: opdragelse, miljø, økonomiske forhold etc. som er de altoverveiende årsaker til forbrytelsen. Man oppfatter den vesentlig som et socialt årsaksbestemt fenomen. Moderne opfatning aksepterer ingen av disse to ytterstandpunkter. Nøiaktig studium og inngående analyse av for-

bryterfenomenet har vist oss at der i utpreget grad er et samspill av årsaker tilstede. Vi vet at de individuelle særpreg hos et menneske kan ha grunnleggende betydning for vedkommendes handlemåte, men vi erkjenner også at de ytre omstendigheter i mange tilfelle kan være med og bestemme eller stimulere handlingsutslaget. Tendensen i nyere tids forskning synes dog avgjort å gå i retning av at det er de individuelle årsaker som spiller hovedrollen. Særlig er det etterhvert blitt mer og mer klart hvilken nøie sammenheng der er mellom sjelelig abnormitet og forbrytelse. Ved en undersøkelse som for nogen år siden blev foretatt i De Forente Stater av 823 fanger, fant man at de sjelelige faktorer i 68 % av tilfellene var årsak til forbrytelsen. En tilsvarende undersøkelse av 608 nyinnkomne fanger i Sing-Sing viste at ca. 59 % var mere eller mindre åndelig defekte. I Rom undersøkte man for en 4—5 år siden 8000 fanger og fant at over halvparten (4364) viste ganske betydelige abnorme drag. I den undersøkelse jeg har nevnt av østerrikeren professor Michel (av 302 vaneforbrytere) fant han at 83 % viste større eller mindre psykopatiske trekk.¹⁾ Lignende iakttagelser har man gjort i andre land. Arvelighetsforskningen og undersøkelser av anleggets betydning for individets handlinger peker også i retning av at de personlige elementer spiller en vesentlig rolle for handling i den ene eller annen retning.

De ytre omstendigheter som kan tenkes å påvirke et menneskes handling er det vanskelig å måle rekkevidden av. Det er rimelig å tenke sig at fattigdom, uheldige familieforhold, slett opdragelse o. l. kan disponere et menneske for straffbare handlinger. Undersøkelser f. eks. av familieforholdene har vist at antallet av forbrytere fra ulykkelige hjem (skilsmisse, separasjon, dødsfall) prosentvis er langt større enn for den øvrige befolkning. Hvilken rolle fattigdom og vanskelige livskår spiller for straffbare tilboielig-

¹⁾ Kinberg: Aktuelle Kriminalitetsproblem, s. 167 flg.

heter kan imidlertid vanskelig påvises. Personlig tror jeg man gjør rett i ikke å overdrive betydningen av disse ytre omstendigheter. De fleste formuesforbrytelser f. eks. (tyveri, underslag, bedrageri o. s. v.) skjer ikke av nød, ikke for å opholde livet, men av andre grunner. Det er også klart for enhver at den altoverveiende del av den fattige befolkning er hederlige mennesker. Tendensen til å begå vinningsforbrytelser er sikkert ikke større hos folk i vanskelige økonomiske kår enn hos de bedre stillede klasser. Dette bekreftes også av en undersøkelse som engelskmannen Goring foretok i 1919 av 3000 engelske fanger. Han fant at formuesforbrytelsene prosentvis fordelte seg temmelig likt mellom de forskjellige befolkningsgrupper.

Ser man på en aktuell foreteelse som arbeidsløsheten skulde man vente at den i betydelig grad vilde øke forbrytelsenes antall, hvis teorien om de ytre omstendigheters innflytelse holdt stikk. Nogen nærmere undersøkelse av forholdet foreligger ennå ikke. Ingen kan derfor benekte at den i noen grad spiller inn, men det er overveiende sannsynlig at noen særlig merkbar innflytelse på forbrytertallet over den ikke. Den altoverveiende del av de arbeidsløse har sikkert ikke større tilbøielighet til å begå forbrytelser enn den øvrige del av befolkningen. En engelsk forfatter som har behandlet spørsmålet i en bok fra 1933 uttrykker dette slik: Det merkverdige er ikke at forbrytelsen i noen grad kan være øket på grunn av arbeidsløshetskrisen, men at den er øket så lite!¹⁾

En nøktern betraktning av forbrytelsens årsaker fører altså til den konklusjon at samfundets reaksjonsmidler må sette inn hos det enkelte individ. Det gjelder derfor først og fremst å få det best mulige kjennskap til det menneskemateriale vi har å operere med.

Hvad er det så for slags folk som begår straffbare handlinger? Et utførlig svar på spørsmålet vilde kreve mere

¹⁾ E. Roy Calvert and Theodora Calvert: *The Lawbreaker* (London 1933) s. 48.

tid enn jeg har til rådighet. Jeg må derfor nøie mig med en mere skjematisk oversikt. Vi kan straks konstatere at forbryterne representerer en høist uensartet masse av individer. En nærmere analyse vil bringe for dagen de mest forskjelligartede typer. Vi møter den unge forbryter som for første gang kommer i konflikt med straffeloven. Vi treffer leilighetsforbryteren som et enkelt feiltrin fører i fengsel — for første og kanskje siste gang. Vi har den faste stok av vaneforbrytere i de forskjellige variasjoner: den indolente løsgjengertype som på grunn av lathet og hang til lediggang stadig begår forbrytelser og de mere profesjonelle yrkesforbrytere som så å si har valgt forbrytelsen som erhverv. Vi har drankerne: sløve og evneløse individer som på grunn av alkoholmisbruk rammes av lovens arm på den ene eller annen måte. Innenfor alle disse grupper har vi så mere eller mindre representert psykopaterne og de sjelelig abnorme: personer med utpregede sykdoms- eller svakhetstegn i åndelig henseende. Dette er stort sett de viktigste hovedtyper som strafferettspleien får under behandling.

Holder vi oss for øie de to hovedprinsipper som moderne straffanvendelse bygger på, nemlig samfundets beskyttelse på den ene side og formålsmessighet i straffemidlene på den annen side, vil alle forstå at samfundet må reagere forskjellig overfor de forskjellige typer. For å hindre en ungdom eller en annen førstegangs- eller leilighetsforbryter fra å begå en ny forbrytelse — og dette er den egentlige opgave — er det ikke nødvendig å bruke samme midler som overfor en profesjonell skapsprenger. Alle nyere straffelover har derfor også søkt å gjennomføre differentieringen som prinsipp i strafferettspleien.

La oss se litt på hvordan dette er gjennomført i Norge og enkelte andre steder.

Overfor de unge lovovertridere og enkelte leilighetsforbrytere har man siden straffeloven trådte i kraft i 1905 anvendt påtaleundlatelse. Man sier som så: Overfor

den unge eller overfor førstegangsforbryteren er det kanskje unødvendig å bruke straff. Vi lar være å reise tiltale denne gang og gir ham en chance til å vise om han kan avholde sig fra nye forbrytelser. Påtaleundlatelsen skjer alltid på vilkår som nærmere er angitt i straffeprosessloven. Hovedvilkåret er at vedkommende ikke gjør sig skyldig i nogen ny forbrytelse i løpet av en viss frist. Den siktede får klar beskjed om at hvis han påny forgår sig må han også svare for de handlinger han denne gang slipper for.

Finner påtalemyndigheten at det er grunn til å reagere noget sterkere, kan den bringe saken for domstolen, som når vilkårene etter loven er tilstede, kan idømme betinget straff, det vil si den dømte blir ilagt en viss straff, men slipper på visse betingelser å sone den. Hovedvilkåret er også her at han ikke innen en viss frist gjør sig skyldig i ny forgåelse. Påtaleundlatelse og betinget dom brukes i stigende utstrekning og med rette. Resultatene viser at disse reaksjoner er tilstrekkelige til å avholde en rekke lovover-tredere fra å begå nye forbrytelser. I 1924 og 1925 fikk 1048 personer betinget undlatelse av påtale. Av disse var det 18% som ikke bestod prøven, 82% greide sig. 1799 personer fikk i de samme år betinget dom på fengsel. 19% bestod ikke prøven, 81% greide sig. For de betinget dømte utgjorde den innsparte straff ca. 60.000 dagers fengsel. (Senere statistikk foreligger ikke). Erfaringen viser altså at der er håp for mange av de unge som kommer inn på forbryterbanen. I dette ligger en tilskynnelse til å gå videre i retning av formålstjenlig behandling av de unge lovover-tredere. Det er jo ungdommen som rekrutterer forbryter-verdenen, og det man her greier å redde, blir en varig vinning for samfundet. Andre land har forlengst innsett dette. I England har man f. eks. siden 1908 gjennom-ført en utmerket behandling av de unge mellem 16 og 21 år i de såkalte Borstal institutions. Istedetfor straff blir de unge dømt til et tidsbegrenset ophold i en slik anstalt. Behandlingen tar sikte på ved opdragende påvirkning i

videste forstand å gjøre de unge til nyttige samfunnsborgere som for fremtiden kan holde sig vekk fra forbryterbanen. Resultatene er meget gode. Antallet av dem som klarer sig, varierer fra omkring 50% og op til 71%.¹⁾ De som anbringes i Borstals uten først å ha vært i fengsel eller reformskoler, opnår de beste resultater. Kriminaliteten i England er inntil de siste år gått overordentlig sterkt ned. Det er forsåvidt illustrerende at man etterhvert har kunnet nedlegge en mengde fengsler. I 1877 hadde man over 100 forskjellige fengsler i England. I 1913 var tallet gått ned til 56 og i 1932 til 36.²⁾ Det er neppe nogen tvil om at den rasjonelle behandling av ungdomskriminaliteten er en medvirkende årsak til denne store nedgang.

I Danmark har man i den nye straffelov som trådte ikraft 1. januar 1933, også etablert en særskilt behandling af de unge forbrytere, nemlig det såkalte ungdomsfengsel. Ordningen der bygger i det vesentlige på samme prinsipp som de engelske borstalinstitusjoner.

I Norge har vi foreløbig en reform bare på papiret. Vi fikk i 1928 en lov om opdragende behandling av unge lovovertredere som i korthed går ut på arbeidsopplæring av unge personer mellom 18 og 23 år. Dommeren kan gi bemyndigelse til å anbringe domfelte i arbeidsskole istedenfor i fengsel. I arbeidsskolen kan han beholdes inntill 3 år og skal da løslates på prøve. Han kan også løslates på prøve før den tid. Behandlingen i arbeidsskolen tar sikte på å utvikle de unges arbeidsevne og fremme deres moralske og fysiske utvikling. Ved siden af den faglige opplæring i de enkelte arbeidsgrener skal elevene også få annen tjenlig undervisning. Den plan som her foreligger er utvilsomt et skritt i den riktige retning, og vi får håpe det blir mulig å sette loven i kraft om ikke altfor lang tid. En annen viktig reform som heller ikke er satt i kraft av

1) Calverts: The Lawbreaker, s. 198.

2) Calverts: The Lawbreaker, s. 113.

mangel på midler, er forandringen i loven om forsømte barn av 1930, som utvider vergerådernes virkefelt til barn mellom 16 og 18 år. Disse to lover supplerer hverandre. Først når de blir satt ut i livet, kan vi si der er gjennomført en rasjonell behandling av den unge lovbrøyer i Norge.

Overfor de andre forbryterkategorier har vi inntil for en 3—4 år siden utelukkende anvendt fengselsstraff. Jeg ser da foreløbig bort fra drukkenbolter og løsgjengere. Riktignok har vi såvidt mulig søkt å skille mellom de yngre og presumptivt forbederlige fanger og de mere utpregede redivister. De første kommer i Botsfengslet og undergis der enrumsbehandling med sikte på å opdra fangen og styrke hans karakterliv i størst mulig utstrekning. De flere gangs straffede anbringes som bekjendt i Akershus landsfengsel som er en fellesanstalt, hvor det er vanskelig for ikke å si umulig å gjennomføre virkelig effektiv og formålstjenlig fangebehandling. Denne gruppering er dog bare gjennomført i landsfengslene, hvor fangene først kommer inn når de er idømt straff på 6 mdr. eller mere. I lokalfengslene hvor all korttids-straff blir avsonet, er behandlingen ensartet for alle fanger, enten de er unge eller eldre, førstegangsdomte eller erfarne forbrytere.

Når vi tenker på hvor forskjelligartet fangebelegget i virkeligheten er, kan vi med engang si at denne uniformitet i behandlingen er en avgjørende mangel i vår straffutøvelse. Kravet om formålmessighet kan ikke gjennomføres, så lenge det ikke er mulig å foreta en større differensiering.

Det har mindre interesse i denne forbindelse å gå i detalj m. h. t. de praktiske forfoininger det kan bli tale om. Jeg kan bare nevne en viktig ting som jo forøvrig i lengere tid har vært et ønskemål for den norske fengselsledelse: å få skilt ut de mere eller mindre åndelig defekte og abnorme fanger, psykopaterne. Disse folk finnes i ethvert fengsel og ofte i et relativt stort antall. Typen er i almindelighet helt uimottagelig for den påvirkning til det gode som man

søker å øve i et fengsel. Det får nu enda være. Men denne sort fanger volder til stadighet forstyrrelser i den øvrige fangebehandling, virker ofte uheldig på disiplinen og er i det hele et konstant uroelement i fengslets daglige liv. Vi trenger derfor i høieste grad en særegen anstalt for psykopater, hvor de kan undergis en behandling som svarer til deres sykdomsform.

En avgjort bedring på dette område er dog inntrådt etter straffelovsforandringen av 1929 som gjennomførte hensiktsmessige sikringsregler for sjelelig defekte forbrytere. Ved loven av 22. februar 1929 er det blitt anledning til å anvende en rekke forskjellige forføininger overfor forbrytere som er sjelelig abnorme (sinnsyke eller andre personer med nedsatte eller varig svekkede sjelsevner). Som vilkår setter loven at vedkommende på grunn av sin åndelige svakhetstilstand må befryktes å ville begå nye straffbare handlinger. De forføininger som loven stiller til rådighet for påtalemyndigheten spenner over et vidt felt: fra de lempeligste som opholdsforbud, anvisning av bosted, politiopsikt, alkoholforbud, privatforpleining til de strengere som anbringelse i arbeidshus, kur- og pleieanstalt eller sinnsykeasyl eller i fengslig forvaring. Ved siden av sikringen blir vedkommende regelmessig også idømt straff. Loven gir imidlertid Justisdepartementet adgang til å la straffen falle bort, og det blir nokså ofte gjort, særlig når man bruker de strengere sikringsmidler. Sikringen er en avgjort heldig reform. Den er også brukt i stigende utstrekning. Inntil 30. juni 1933 er ialt 154 personer undergitt sikringsmidler etter straffelovens § 39.

Straffelovsforandringen av 1929 innførte også en annen viktig reform i strafferettspleien, nemlig forvaring. Forvaringsreglene tar sikte på en helt annen type forbrytere, nemlig de i strafferettslig henseende normale (tilregnelige). Forvaringen bygger på den riktige erkjennelse at det er en del forbrytere som ikke lar sig påvirke nevneverdig selv av gjentagne fengselstraffer. De fortsetter å begå for-

brytelser såsnart de kommer ut av fengslet og holder det gående på den måte i årrekker. Den eneste måte man kan beskytte samfundet på overfor disse folk er derfor å internere dem. Derved blir de iallfall forhindret fra å begå forbrytelser så lenge interneringen varer. Etter sin ide er forvaringsinstituttet først og fremst myntet på de mere utpregede recidivister og de presumptivt farlige forbrytere. Slik som loven er formet hos oss kommer imidlertid forvaring til anvendelse på adskillig fler. Loven oppstiller alene som vilkår at vedkommende skal ha gjort sig skyldig i flere forsøkte eller fullbyrdede forbrytelser av en viss grovere type som nærmere er spesifisert. En mann behøver ikke å ha noget langt strafferegister for å bli undergitt forvaring. Det er nok at han f. eks. er dømt en gang for for grovt tyveri. Han behøver ikke engang å være dømt tidligere. Det er nok at han har begått to grove tyverier, gjerne samme natt, og blir dømt samtidig for begge. Hvis retten finner grunn til å anta at han påny vil begå grovt tyveri eller en annen av de forbrytelser som loven nevner, skal den beslutte forvaring. Det er etter mitt skjønn uomtvistelig at den norske straffelovs forvaringsparagraf er for vidt formulert. For det første er det uheldig at den setter dommerne i en tvangstilling. Domstolen skal bruke forvaring, hvis den finner å måtte regne med nye forgåelser fra domfeltes side. Det press som her er lagt på dommerne forsterkes yderligere ved en samtidig bestemmelse i rettergangsloven som sier at retten i domspremissene uttrykkelig skal opplyse om det er grunn til å anta at den tiltalte vil begå nye forbrytelser av den art § 39 a nevner. Dommerne tvinges altså til å gi uttrykk for sin opfatning av domfelte i den ene eller annen retning. Det skal jo foreligge nokså sterke grunner for at dommeren skal si: denne mann vil ikke begå nogen slik forbrytelse senere. Man kan godt forstå at en domstol kvier sig for å utstede en slik fremtidig hederlighetsattest. Det er forøvrig en mangel ved loven at den ikke gir dommerne nogetsomhelst holdepunkt for

å gjøre sig op en mening på dette punkt. Det vilde vært naturlig om loven hadde gitt iallfall en antydning av hvad dommeren bør bygge sitt skjønn på. F. eks. hvilken betydning domfeltes tidligere forgåelser og tidligere straffavsoning skal tillegges, hans karakteregenskaper, erhvervs-muligheter o. s. v. Nu må en jo regne med at det er disse ting som i første rekke vil melde sig for dommerens bevissthet, men han vilde hatt en vesentlig annen støtte for sitt skjønn om loven her var kommet ham til hjelp. La oss bare tenke på en slik ting som hvorvidt domfelte tidligere har vært undergitt en rimelig tids behandling i landsfengsel. Skal dommeren kunde si: overfor denne mann hjelper det ikke med straff, han må også ha forvaring, så bør dette støtte sig til en positiv erfaring om mannen. Man må iallfall tidligere ha forsøkt en straff på ham, og det av såpass varighet at han virkelig har kunnet komme under rasjonell behandling i et landsfengsel.

Forøvrig er det jo i virkeligheten en uløselig oppgave man pålegger dommeren når han på forhånd skal uttale sig om en man i fremtiden vil begå straffbare handlinger av en viss sort — og det vel å merke efterat mannen har avsonet en lengere fengselsstraff på f. eks. 2—3 år. Ingen kan jo vite med sikkerhet hvordan straffavsoningen kommer til å virke på den domfelte. Domfelte kan jo undergå forandringer i denne tid. Dette er imidlertid lovens ordning. Her har man jo forøvrig en sikkerhetsventil i den bestemmelse at departementet kan løslate fangen på prøve ved utløpet av straffetiden. Denne bestemmelse blir også leilighetsvis brukt.

Den viktigste innvending mot vår nuværende forvaringsordning er dog den at loven rammer to i og for sig forskjellige typer af forbrytere. Blandt den store masse av recidivister og vaneforbrytere har man for det første den mere aktive, pågående og energiske type. Denne gruppe består av folk som mere eller mindre bevisst velger forbrytelsen som erhverv, som profesjon, eller av andre per-

soner som ved given leilighet ikke viker tilbake for å begå hva som helst. Dette er de egentlig farlige forbrytere, som samfundet er nødt til å verge sig mot. Der finnes imidlertid også en mere passiv type som begår forbrytelse mere på grunn av slaphet og holdningsløshet enn av ond vilje. Disse siste ligger ofte mere eller mindre under for alkohol og er ikke så sjelden rene sveklinger som har mistet evnen til å klare sig i det frie samfund. Det er efter min mening ganske unødvendig å bruke forvaring på disse folk. De er helt ufarlige og burde anbringes i arbeidshus, pleieanstalter eller lignende innretninger, hvor de hører hjemme. Den nye danske straffelov har klart erkjent dette skille. Den påbyr forvaring bare overfor de egentlig farlige forbrytere og henviser den annen gruppe til anbringelse i arbeidshus.

Den vide formulering av våre forvaringsregler har medført at forvaring i Norge er anvendt i langt større utstrekning enn i andre land. Inntil 30. juni 1933, altså i løpet av 4 år, er omtrent 200 personer undergitt forvaring. Antallet i Danmark og Sverige er forholdsvis langt mindre, likeså i England.

Den store tilgang av forvaringsfanger har skapt betydelige vanskeligheter for fengselsmyndighetene. Vi mangler som bekjent ennå en særskilt forvaringsanstalt. Forhåpentlig vil det lykkes å avhjelpe denne mangel om ikke for lenge.

Når vi ser bort fra særforføininger overfor de unge forbrytere, de abnorme og sjelelig svekkede og overfor de vanemessige forbrytere, blir fengselsstraffen tilbake som eneste reaksjonsmiddel overfor den øvrige forbrytermasse. Det har vært tatt mange nedsettende ord om denne straffeform. Jeg skal også villig innrømme at det kan gjøres visse innvendinger mot den, iallfall slik som vi er nødt til å praktisere den i gamle og uhensiktsmessige anstalter. Men en del av kritikken er også lettkjøpt. La oss først være på det rene med at fengselsstraffen ikke kan undværes. Intel civilisert samfund har kunnet opgi frihets-

berøvelsen som straffemiddel, og mig bekjent er det ikke fremkommet noget brukbart forslag som kan avløse den.

Skal vi nøkternt og fordomsfritt bedømme fengselsstraffens effektivitet, må vi se på i hvilken utstrekning den er i stand til å hindre nye forbrytelser. Det materiale vi har i kriminalstatistikken er i så måte ikke fullstendig og heller ikke så bearbeidet som ønskelig kunde være. Men det gir iallfall noen støttepunkter for vurderingen. Fengselsstyret har for noen år siden satt igang en statistisk undersøkelse over tilbakefallet for personer som er løslatt etter fengselsstraff for forbrytelser i årene 1923—1926. Det er meningen å følge denne gruppe fremover i 10 år og på den måte få et inntrykk av hvordan tilbakefallet stiller sig. Blir det senere anledning til det, vil arbeidet kunne fortsette med andre grupper av løslatte. For å gjøre arbeidet nogenlunde overkommelig har man måttet nøie sig med en gruppe på 4 år, og årene 1923—1926 er da valgt som en passende begynnelse. Hittil foreligger tilbakefallstallene for de første 3 år etter de respektive fangers løslatelse. Jeg skal ikke trette med nogen detaljert gjennomgåelse av resultatene. Det helhetsinntrykk undersøkelsen hittil gir, er at det er forholdsvis mange som har klart sig. Av samtlige løslatte er 49% falt tilbake i løpet av de første 3 år. 51% har altså foreløbig klart sig. Det viser sig — hvad man forøvrig kunde vente — at tilbakefallet for de første gangstraffede er langt mindre enn for samtlige underrett, nemlig bare 22%. Ennu mindre er tilbakefallet for de fanger som første gang ilegges en straff av minst 6 mdr. og derved kommer under den presumptivt bedre fangebehandling i landsfengsel. Av dem er bare 11.3% falt tilbake.¹⁾

Undersøkelsen viser altså det forholdsvis gledelige resultat at over halvparten av de løslatte har greid sig iallfall i 3 år. Den bekrefter videre hvad de fleste forlengst

¹⁾ Jfr. om tilbakefallsprocenten for fanger i Danmark: Erik Kampmann: Rationalisme i Straffuldbyrdelsen, Nord. Tidsskr. for Strafferet 1932, s. 193 flg.

har vært på det rene med, at de korte fengselsstraffer (under 6 mdr.) er langt mindre egnet til å påvirke den dømte enn ophold i landsfengsel. Og her står vi kanskje ved den viktigste anke som man ut fra en praktisk formålsbetraktning kan gjøre gjeldende mot den nuværende straffutmåling: Man begynner med en mindre straff på f. eks. 30 eller 45 dager og øker så strafferammen etterhvert hvis den dømte gjør sig skyldig i nye forbrytelser. Man skaper på denne måte en tilvenning til straff, som er særdeles uheldig. Det vilde utvilsomt være langt mere formålstjenlig om man allerede første gang, eller iallfall så snart som mulig, idømte en straff, som medførte at fangen kom under den relativt bedre behandling i landsfengsel. Her støter man imidlertid på den avgjørende innvending at der skal være forholdsmessighet mellom forgåelse og straff. Straffen skal være rettferdig i forhold til broden. Og etter min mening er dette prinsipp ikke til å komme forbi i praktisk straffeanvendelse. Kravet om at straffen skal være rettferdig er så grunnfestet i den almindelige rettsbevissthet at vi må boie oss for det. Der ligger også i dette rettferdighetsprinsipp et moment av verdi som man ikke bør overse. Det kan vekke og stimulere selverkjenningen hos den dømte, iallfall hos de normalt utrustede forbrytere og dem som man i det hele kan håpe på. Følelsen av å ha fått lønn som fortjent kan være en spore til selvransakelse og opreisning. Omvendt vil en straffedom som bevisst bryter med dette prinsipp i mange tilfelle kunne utløse forbitrelse og tross hos den dømte og kanskje gjøre ham helt uimottagelig for den påvirkning straffen skulde gi.

Denne betraktning er etter min mening også en viktig innvending mot de såkalte ubestemte dommer. Dette reformkrav går jo ut på at der ikke skal idømmes en på forhånd tidsbegrenset straff. Dommen skal bare gi en generell bemyndigelse til frihetsberøvelse så lenge dette finnes nødvendig. Spørsmålet om løslatelse skal da avgjøres senere på grunnlag av det kjennskap man etterhvert får til fangens

person og de forventninger man i tilfelle mener å kunne stille til ham. Det kan visselig anføres adskillig til fordel for en slik ordning. Den bygger bl. a. på den riktige tanke at man mest mulig bør søke å legge fangens skjebne i hans egen hånd og legger i det hele hovedvekten på spesialprevensjonen. Det er dog overordentlig tvilsomt om en slik reform, selvom den kunde gjennomføres, vilde svare til forventningene. Her vil nemlig ikke bare retferdighetsmomentet, eller mangelen på dette spille inn. For den enkelte fange vil en ubestemt dom lett medføre en sterk følelse av usikkerhet overfor fremtiden. Han vet ikke hvor lenge han skal holdes inne og har i det hele intet holdepunkt for mulige forhåpninger. Fangen vil ha lett for å gi sig over i håpløshet og hele fengselsopholdet kan bli mislykket. Vissheten om å komme ut engang og håpet om da å kunne begynne på et bedre liv er jo en mektig spore til å holde fangen oppe under fengselsopholdet. Tar man dette moment vekk, og det gjør man iallfall i fangens bevissthet ved en ubestemt dom, kan resultatet bli at fangen knekker helt sammen i motløshet istedenfor å rette sig op. Jeg tror derfor man skal være uhyre varsom med å søke gjennomført en så inngripende forandring i strafferettspleien.

Det kan neppe i en overskuelig fremtid bli spørsmål om å opgi fengselsstraffen som straffeform. Derimot kan det nok tenkes andre former for frihetsberøvelse enn anbringelse i fengsel. Etter vårt nuværende straffesystem, som på dette punkt svarer til ordningen i andre land, blir alle som straffes med frihetsberøvelse anbragt i lukkede anstalter under fengselsmessig bevoktning og sikkerhet. Dette er også utvilsomt nødvendig for en stor del av de domfelte. Det vil alltid være et større eller mindre antall forbrytere som ikke forsvarlig kan anbringes på annen måte. Det tør imidlertid være like sikkert at en god del av dem som nu idømmes fengselsstraff, kunde berøves friheten på en lempeligere og billigere måte uten at samfundets sikkerhet derved blev nevneverdig mindre. Der sitter i vore fengsler

adskillige fanger som det ikke er nødvendig å holde inne-
sperrret for å sikre samfundet mot nye forgæelser. Spørsmålet er dog ikke løst bare med denne erkjennelse. Vanskeligheten ligger jo i å finne en annen hovelig form for frihetsberøvelse, som ved siden av å by tilstrekkelig sikkerhet også måtte få karakter av å være et straffeonde, det siste da nærmest av hensyn til straffens generalpreventive virkning. De varianter av frihetsberøvelse som det her kunde bli spørsmål om, måtte efter mitt skjønn være anbringelse i særlige arbeidskolonier eller om mulig arbeide for det offentlige på annen måte. Jeg er opmerksom på at det ikke vilde være helt lett med en gang å finne den endelige og mest brukbare form, men jeg tror det skulde være mulig å gjennomføre en slik anbringelse av fanger, om man for alvor tok tanken op. Der måtte antagelig renonseres noget på den rent fengselsmessige behandling og påvirkning, ligesom der selvsagt ikke kunde etableres det samme strenge opsyn som i en lukket anstalt, men under forutsetning av at de folk man anbragte på denne måten blev plukket ut efter kyndige og erfarne fengselsfolks skjønn, skulde ulempene herved ikke bli så store. Anbringelse i slike arbeidskolonier burde i tilfelle også kombineres med et avkortningssystem, således at fangene ved arbeidsydelse og god opførsel kunde opnå reduksjon i straffetiden. At dette vilde virke som en god stimulans både med hensyn til arbeidsydelse, disiplin og opførsel er overveiende sandsynlig. I så henseende har man hos oss gode erfaringer fra de arbeidskolonier som i lengere tid har vært igang for vernepliktige civilarbeidere (militærnektene). Det er sandsynlig at man ogsaa på annen måte kunde dra nytte av de erfaringer som er gjort i disse kolonier. For å redusere den innvending som kan reises mot en slik ordning fra et strafferettslig synspunkt, at straffen vilde miste noget av sin avskrekkende virkning, burde man beholde fengselsstraffen som norm for selve straffutmålingen. Domstolen kunde som nu være henvist til å ilegge feng-

selsstraff, iallfall inntil man hadde vunnet nogen erfaring. Om domfelle skulde anbringes utenfor fengslet, måtte da avgjøres senere, helst efterat man i fengslet hadde lært ham noget bedre å kjenne. Derved vilde den enkelte forbryter i almindelighet være avskåret fra å regne med denne form for frihetsberøvelse på forhånd. Det sier sig også selv at en slik anbringelse måtte være betinget. Fangen måtte alltid være klar over at fengslet ventet ham som en uundgåelig følge om han f. eks. rømte eller forøvrig viste dårlig forhold.

En reform som her antydnet, vilde som allerede berørt, kreve en vurdering og en utvelgelse av de domfelle, enten efterat vedkommende var anbragt i fengsel eller — om dette hensiktsmessig kunde skje — før sådan anbringelse. Det vilde forsåvidt være en videreføring av differentieringens prinsipp som jeg før har nevnt. Et skritt i samme retning vilde det være om man innenfor fengslene kunde foreta en videregående sortering av fanger med sikte på mest mulig formålstjenlig behandling av de enkelte, enten i særlige avdelinger i samme anstalt eller i tilfelle i særanstalter. Enkelte land har allerede gjennomført en slik sortering, særlig har den vært praktisert i lengere tid i Belgia, hvor de enkelte fanger blir vurdert og klassifisert efter videnskabelige prinsipper av spesialkyndige folk. En slik ordning vilde utvilsomt ha sin store betydning for fangebehandlingen. Den forutsetter dog at man har de fornødne anstalter og særavdelinger for de enkelte grupper. Det vilde også bli temmelig kostbart å utbygge fengselsvesenets anstalter med sikte på en konsekvent gjennomføring av spesialbehandling, særlig i Norge, hvor vi jo — heldigvis — er henvist til å operere med forholdsvis lave fangetall. Prinsippet er imidlertid avgjort riktig som arbeidsmetode, og det er all grunn til å søke det gjennomført og tillempet i den utstrekning det er praktisk mulig hos oss.

Til slutt skal jeg kort berøre en kategori av lovovertridere som man vanligvis ikke regner til de egentlige for-

brytere, nemlig løsgjengerne og drukkenboltene. Som bekjent har vi særbestemmelser for denne type i løsgjengerloven. De viktigste reaksjonsmidler loven anviser mot disse folk er straff, tvangsarbeide og kurbehandling. Lovens grunntanke er den at det ikke alltid vil være tilstrekkelig å illegge en person straff for løsgjengeri eller drukkenskap. Man må også i visse tilfelle sette inn med en mere formålsrettet kur. Denne er forutsatt å skulle foregå i tvangsarbeidshusene for løsgjengernes vedkommende, og for den som misbruker rusdrikk dels i arbeidshus dels i kuranstalt. Nu viser det sig at det bare er en forsvinnende del som kommer under denne egentlige kurbehandling. De aller fleste slipper med en bot eller en kort fengselsstraff. Man får et inntrykk av dette når jeg nevner at der i Norge årligårs er omkring 30.000 drukkenskapsforseelser (altså overtredelser av løsgjengerloven), mens antallet av tvangsarbeidere og tvangsmessig anbragte kurpatienter dreier sig omkring 350 à 400, heri også medregnet ca. 50 kvinner. Nu sier det sig selv at det er ganske umulig og heller ikke nødvendig å sette alle som forgår sig mot løsgjengerloven i arbeidshus eller kuranstalt. Det er imidlertid like innlysende at den nuværende behandling av denne store og for samfundet og familien uhyre bryssomme masse av lovovertridere, er lite formålstjenlig. Forholdet er nu det at fengselsstraff i små porsjoner blir anvendt praktisk talt som eneste reaksjonsmiddel mot løsgjengere og drukkenbolter. En stor del, antagelig de fleste, av dem som ilegges bot, avsoner nemlig boten med fengselsstraff. Hvert år avsones der mellem 50 og 60.000 dager vann og brød-straff i fengslene, og storparten gjelder drukkenskapsforseelser. Da en dags vann og brød svarer til 3 dagers almindelig fengsel, vil det altså si at der hvert år avsones 150 à 180.000 dagers fengsel av denne kategori. Hertil kommer den fengselsstraff som ikke er omsatt til vann og brød. Og det er heller ikke ganske lite. Nu er ingenting mere sikkert enn at fengselsstraff er ganske uskikket til å øve nogensomhelst virkning

på et individ som ligger under for alkohol. Hvis en 10—12 dagers vann og brød-straff overhodet over nogen virkning på en slik mann, så er det den at han kommer ut langt mere tørst og lysten på alkohol enn da han blev satt inn. Den bruk man her gjør av straffevåbenet er altså for en stor dels vedkommende ganske unyttig og hensiktsløs. Ja vel, kan man si, men hvad så? Hvad skal vi gjøre med alle løsgjengere og drukkenbolter? Og jeg innrømmer mer enn villig at det ikke er lett å gi svar. Det er sikkert heller ikke nogen gitt å anvise et universalmiddel som helt ut kan løse dette innviklede samfundsproblem på tilfredsstillende måte. Erkjenner vi imidlertid først at den nuværende ordning lider av så åpenbare mangler som den gjør, kan vi ikke slå oss til ro med at det intel er å gjøre. Vi må iallfall prøve å finne utvei: Det første som efter min mening burde gjøres er å opta hele vår nuværende løsgjengerlovgivning til omfattende og kritisk revisjon på bredest mulig basis. La oss få et fåtallig, sakkyndig utvalg til å gjennomgå både lovgivning, rettshåndhevelsen og de mere anstaltsmessige forføininger. Jeg føler mig overbevist om at der vil kunne opnåes adskillig. Et krav som herunder melder sig i første rekke er at løsgjengerlovgivningen på samme måte som straffelovgivningen ellers må gjennomføre differentieringens prinsipp i langt større utstrekning enn nu er tilfelde. Vi må få lovbestemmelser og hjelpemidler som setter oss istand til å skille ut de typer som det er nødvendig å behandle på en mere inngripende måte og dem som ikke trenger nogen særbehandling. Denne differentiering bør også søkes gjennomført for de anstaltsmessige forføininger eller mulige kurmidler som kan komme på tale. Like så sikkert som det er at et betydelig antall av disse lovbrøtere nu ikke kommer under formålstjenlig behandling, like utvilsomt er det at en god del av dem som nu anbringes i lukkede tvangsarbeidshus, kunde behandles tilfredsstillende på en lempeligere og billigere måte, f. eks. i arbeidskolonier. Også her vil den praktiske utformning støte på visse van-

skeligheter. Det skulde dog synes noget lettere å gjennomføre et slikt koloniarbejde for tvangsarbeidere enn for fanger, bl. a. fordi det vil ligge mer i tråd med det egentlige formål for samfundets inngripen overfor dem, og fordi denne type av lovovertridere stort sett må betraktes som mindre farlige individer. Der er på dette område allerede gjort en begynnelse, idet der i nogen år har vært drevet en veiarbeiderkoloni med tvangsarbeidere fra Opstad tvangsarbeidshus. Kolonien består av 24 tvangsarbeidere foruten et par opsynsmenn og arbeidsledere. Veiarbeidet pågår under medvirkning av veivesenet som holder barakke og redskaper m. v. og yder et mindre tilskudd. Erfaringene fra denne koloni er meget gode og kan bli et godt grunnlag å bygge videre på.

Det kan være på sin plass i denne forbindelse å minne om at vår nuværende løsgjengerlov har en bestemmelse om at løsgjengere kan settes i arbeide for det offentlige. Denne bestemmelse er aldrig brukt. Etter min mening er det på tide at vi for alvor tar op spørsmålet om å bruke den. Det nuværende tidspunkt er kanskje ikke så gunstig for nogen realisasjon av bestemmelsen, men hvis man mener at lovens tanke er gjennomførbar, skulde det også på dette felt være mulig å finne en brukbar form tross vanskelighetene.

Ved en slik variasjon i anbringelsesmåten vilde man kunne opnå en bedre utnyttelse av den lukkede anstaltsplass som til en hver tid kan stilles til rådighet. Dette vilde være en betydelig vinning, både økonomisk og anstaltmessig. Man vilde isåfall fortrinsvis kunne bruke de fengselsmessig utstyrte anstalter til anbringelse av dem som det virkelig var nødvendig å behandle i lukket anstalt.

En eventuell reform av tvangsarbeidsvesenet burde også kombineres med et avkortningssystem for tvangsarbeidstiden i likhet med hvad jeg foran har nevnt for fanger som måtte bli anbragt i arbeidskolonier. Avkortningen måtte særlig knyttes til den enkeltes arbeidsydelse og op-

førsel og måtte tre istedenfor det nuværende arbeidspengesystem, eventuelt kombineres med dette. Intel gode er så eftertraktet som friheten, og ved å gi hver tvangsarbeider anledning til å oparbeide sig en reduksjon av den fastsatte lengstetid vilde man sikkert tilføre både arbeidsdrift og forholdene i anstalten eller kolonien en verdifull stimulans.

I forbindelse med en revisjon av løsgjengerlovgivningen — eller uavhengig av dette — kunde det kanskje også være grunn til å se på om der ikke kan finnes en bedre form for bøtesystemet enn det vi nu har. De fleste er enige om at det ikke er tilfredsstillende, men det er ikke gjort nevneverdige tiltak for å finne en bedre ordning.

Selv med en modernisert og rasjonalisert løsgjengerlov vil man nok ikke kunne undgå å bruke fengselsstraff i større eller mindre grad. Men jeg tror at bruken av den vilde kunne innskrenkes vesentlig — til lettelse for fengselsbudgett og -administrasjon og til gagn for de mennesker som virkelig kan rettes op.

Jeg kan tenke mig at enkelte sitter med et par spørsmål tilslutt. For det første: Har vårt samfund råd til å gjennomføre forbedringer i strafferettspleien nu når det er så mange andre skrikende behov som ikke kan dekkes? Må ikke hensynet til de folk som krenker rettsordenen stå tilbake for de opgaver og plikter som samfundet har overfor den hederlige og lovlydige del av befolkningen? Spørsmålet er viktig, det føler vi alle, ikke minst i disse tider, og det vil være altfor lettvint å hoppe over det eller skyde det fra sig. Jeg mener det vil være riktig å svare omtrent slik: Selfølgelig må vi ta tilbørlig hensyn til samfundets økonomi når det gjelder forbedringer som vil øke utgiftene. Intel land er tjent med å gjennomføre reformer som overstiger den økonomiske evne. Men vi må ikke bare ensidig se på utgiftene. Vi må samtidig spørre: Hvad opnår samfundet til gjengjeld, hvad vinner det på å ta sig av forbryterne

på en effektiv måte? Her som ellers er det selvsagt netto en det kommer an på. For min del er jeg ikke tvil om at en hver virkelig effektiv reform i kampen mot forbrytelsen betyr en mangedobbelt netto for samfundet i forhold til utgiftene. Dertil kommer den vinning som ikke kan måles i penger. Ennu en ting må vi i denne forbindelse være opmerksom på: Når samfundet søker å forbedre sin strafferettspleie og sitt fengselsvesen, er det ikke først og fremst av hensyn til forbryterne, men av hensyn til den lovlydige befolkning, til rettsikkerheten.

Et annet spørsmål som kanskje melder sig er dette: Er ikke den sterke interesse for individet i strafferettspleien en fare? Kan ikke den megen tale om differentiering og subjektivitet i straffullbyrdelsen tenkes å svekke straffens alvor og den enkeltes ansvar? Det er umulig i få ord å gi noget generelt svar på det spørsmål. Det krav vi her kan stille og må stille til alle som har ansvar for strafferettspleien er dette: At man til det ytterste er på vakt mot enhver mulighet som kan svekke samfundets reaksjon mot forbrytelsen. En hver tendens som kan svekke den enkeltes ansvar overfor rettsordenen må totalt bannlyses. For å opnå noget effektivt må vi saklig og usentimentalt rette oppmerksomheten mot den enkelte. Erfaring og innsikt sier oss at nogen må behandles annerledes enn andre. Men der hvor samfundets straf — efter kyndig og omhyggelig prøvelse rammer i den ene eller den annen form — der skal den også falle med alvor og tyngde.

Norsk Lovforslag om Adgang til Sterilisation m. v.

DEN norske Regering har ved Proposition af 2. Marts 1934 forelagt Stortinget følgende Forslag til Lov om Adgang til Sterilisation:

§ 1.

En operasjon eller annen behandling som tilsikter å opheve en persons forplantningsevne eller kjønnsdrift (seksualinngrep), kan foretas såfremt tillatelse innhentes efter reglene i denne lov.

Tillatelse kreves dog ikke når inngrepet av medisinske eller andre grunner er rettmessig efter rettsregler utenfor denne lov.

§ 2.

Tillatelse efter § 1 gis av medisinaldirektøren.

Gjelder inngrepet en person som er mindreårig eller sinnssyk eller som har mangelfullt utviklede sjelsevner, gis tillatelsen av et sakkyndig råd, som skal bestå av medisinaldirektøren som formann og 4 andre medlemmer, opnevnt av Kongen. Blandt medlemmene skal det være minst en kvinne, en dommer og 2 læger.

§ 3.

På en person som selv begjærer det, kan et seksualinngrep tillates foretatt når begjæringen har en aktverdig grunn. Er han under 21 år eller sinnssyk eller er hans åndsevner mangelfullt utviklet, kreves også samtykke fra vergen eller den i § 6 nevnte kurator.

§ 4.

På sinnssyke og personer med særlig mangelfullt utviklede sjelsevner kan seksualinngrep tillates foretatt etter begjæring fra verge eller den i § 6 nevnte kurator, når det ikke er håp om helbredelse eller vesentlig bedring og det er grunn til å anta at vedkommende ikke vil bli i stand til ved eget arbeide å sørge for sig og avkom, eller at en sykelig sjelstilstand eller en betydelig legemlig mangel vilde bli overført på avkom, eller at han på grunn av en abnorm kjønnsdrift vil begå sedelighetsforbrytelser.

Begjæring om seksualinngrep kan i slike tilfelle også fremsettes av politimesteren i det distrikt hvor vedkommende bor; har vedkommende ikke fast bopel, kan den fremsettes av politimesteren i det distrikt hvor han oppholder sig. Er vedkommende anbragt i fengsel eller tvangsarbeidshus eller i pleie- eller opdragelsesanstalt, som står under offentlig tilsyn, kan begjæringen lillike fremsettes av anstaltens bestyrer. I begge de her nevnte tilfelle kreves dessuten samtykke fra verge eller en kurator.

§ 5.

Medisinaldirektøren eller i tilfelle det sakkyndige råd bestemmer seksualinngrepets art, foreskriver hvor operasjonen kan finne sted, og av hvem den skal utføres. Den skal som regel foretas i et offentlig eller kommunalt sykehus eller i et privat sykehus som i dette øiemed er godkjent av rådet.

§ 6.

Hvis en som er sinnssyk eller har mangelfullt utviklede sjelsevner, ikke er umyndig, skal herreds- eller byretten etter begjæring av medisinaldirektøren opnevne en kurator når det opstår spørsmål om seksualinngrep efter §§ 3 eller 4. Det sakkyndige råd kan beslutte at det for en som er umyndig, av herreds- eller byretten skal opnevnes en kurator, såfremt vergen ikke antas skikket til å avgi erklæring om seksualinngrep.

§ 7.

Før det blir git samtykke til seksualinngrep på en gift person, skal ektefellen såvidt mulig få adgang til å uttale sig om begjæringen.

§ 8.

Kongen gir de nærmere regler som ansees nødvendige til gjennomførelsen av denne lov.

Grundlaget for dette Forslag er et Udkast, som Straffelovkomiteen, hvis Formand er Professor *Jon Skeie*, afgav i Januar 1932. Allerede i sin første Indstilling i 1925 havde Komiteen drøftet Spørgsmaalet om at anvende Sterilisering som Straf eller Sikringsmiddel overfor Sædelighedsforbrydere og var kommet til det Resultat, at en saadan Forholdsregel ikke kunde tilraades, hvorimod man paatænkte under Revisionen af Straffelovens Kapitel om Forbrydelser mod Liv, Legeme og Helbred at foreslaa tilføjet en Bestemmelse, som gav Adgang til Sterilisation efter en Persons egen Begæring eller med hans Samtykke; man gik ud fra, at en saadan Adgang bl. a. vilde have den Betydning, at Sædelighedsforbrydere, som er dømt til langvarig Straf eller til Internering, vilde begære Kastration, nemlig for at genvinde Friheden tidligere. Under fornyet Drøftelse af Spørgsmaalet kom Komiteen imidlertid til det Resultat, at der bør gives en videre Adgang til Sterilisation, nemlig i visse Tilfælde efter Begæring fra eller med Samtykke af Personens Værge, og at Sterilisering i begge Grupper af Tilfælde bør kunne tillades ogsaa i andre Øjemed end det at beskytte mod Sædelighedsforbrydelser. Naar Operationen skulde hjemles i et saadant videre Omfang, fandt Komiteen, at Reglerne om dens Lovlighed ikke hører hjemme i Straffeloven, men i en særlig Lov, og derfor udarbejdedes det nævnte Udkast.

Justisdepartementet lod i Anledning af Udkastet indhente en Udredning fra Universitetets medicinske Fakultet med Hensyn til, hvilken Betydning den foreslaaede Adgang til

at foretage Seksualoperationer kunde antages at faa i Forhold til nugældende Praksis i Norge. Denne Udredning, som det vilde have stor Interesse at blive bekendt med, er desværre ikke trykt som Bilag i den af Justisdepartementet trykte Proposition med Motiver. Lovforslaget følger imidlertid i det væsentlige Komiteens Udkast; de materielle Afvigelser skal jeg omtale ved de enkelte Bestemmelser i Lovforslaget.

Forslagets § 1 omhandler foruden »Operation« ogsaa »anden Behandling«, medens Udkastet kun nævner Operation. Man har ment ved denne Tilføjelse at burde aabne Adgang til, at f. Eks. Røntgenbehandling eventuelt kan anvendes i det omhandlede Øjemed, og fastslaa, at saadan Behandling da er undergivet samme Bestemmelser og Vilkaar som Seksualoperationer. Paa et andet Punkt er der en — mulig dog mere teoretisk — Divergens mellem Udkastet og Lovforslaget, idet det første udtaler, at naar en Operation som den omhandlede ikke har en Begrundelse »av utvilsomt medicinsk art«, maa den kun foretages efter denne Lovs Regler. Departementet vil ikke gaa med til at give den medicinske Begrundelse en saadan Særstilling, da gældende Ret ikke har Særbestemmelser om, at saadan Begrundelse gør det retmæssig at foretage en Handling, som ellers er retsstridig; principielt staar Spørgsmaalet om Retmæssighed ens, enten Begrundelsen for Indgreb er af medicinsk eller af anden Art, idet kun Reglerne om Nødtilstand (Nødret) under visse Betingelser kan gøre Sterilisering retmæssig, og det er i alt Fald tænkeligt, at ogsaa andre Hensyn end medicinske kan begrunde en saadan Nødtilstand. For at gøre det lovligt ogsaa i saadanne Tilfælde at foretage Sterilisation uden den Forsinkelse, som en Iagttagelse af Lovforslagets Forskrifter vil medføre, er Forslagets § 1, 2. Stk. affattet som sket. — Man er tilbøjelig til at studse over Ordene »som tilsikter å opheve en persons forplantningsevne eller kjønnsdrift«, idet der formentlig ikke kendes noget Indgreb, der kan ophæve Køn-

driften uden at ophæve Forplantningsevnen, og idet der vel ej heller kunde være nogen rimelig Grund til at ville anvende et saadant Indgreb, hvis det fandtes. Ved nærmere Eftertanke forstaar man imidlertid, at Hensigten med denne Udtryksmaade er at muliggøre Kastration f. Eks. af en Sædelighedsforbryder, der allerede forud — maaske som Følge af Kønssygdomme — er forplantningsudygtig, men som gennem sin usvækkede Kønndrift frembyder Fare for Forbrydelser.

§ 3 omfatter de Tilfælde, der omhandles i den danske Sterilisationslovs § 1: den aktuelle eller potentielle Sædelighedsforbryder, der selv fremsætter Begæring om Kastration, men har et langt videregaaende Indhold, idet en Begæring om Seksualindgreb kan imødekommes, naar Begæringen har »en aktverdig grunn«. Herom udtaler Mødernes til Komiteens Udkast kun, at en saadan agtværdig Grund kan være af meget forskellig Art, og at en Opregning let vilde blive ufuldstændig; i en Udredning fra Professor Skeie af December 1931 anføres som et Eksempel i saa Henseende, at en Person tilhører en Slægt, hvori der er Sindssygdom, og at han selv er i Tvivl om sin egen Sindstilstand og af Frygt for, at en Lidelse skal blive overført paa Afkom, vil lade sig sterilisere, eller at han tvivler paa sin egen Evne til økonomisk og anden Omsorg for Børn. Ved Revisionen af den danske Sterilisationslov vil der være Grund til at overveje en tilsvarende Udvidelse af dennes § 1, i hvert Fald med Hensyn til det førstnævnte Motiv, en velbegrundet Frygt for at faa sindslidende Afkom, hvorved erindres, at Indgrebet i saadanne Tilfælde ikke behøver at være Kastration, idet den simple Sterilisation (Vasektomi og Salpingektomi) fyldestgør Formaalet. I Modsætning til den danske Lovs § 1 kan Begæring indgives af Personer, som er under 21 Aar, naar Værgen tiltræder den. Efter § 7 skal Ægtefællen saa vidt mulig faa Adgang til at udtale sig, men har ingen Vetoret.

I § 4 omhandles derefter Adgangen til at foretage Sterilisation af psykisk abnorme Personer efter Begæring af andre end den paagældende selv, altsaa modsvarende den danske Lovs § 2. Grundene, der er specielt angivne, er dels socialt-humane, dels eugeniske, dels forbrydelsesforebyggende. Bestemmelsen er med Føje ikke indskrænket til at angaa Personer under Forsorg paa offentlige Anstalter, saaledes som den danske Lovs, der endog kræver, at Vedkommende er anbragt paa en Statsanstalt, ej heller begrænset ved nogen Aldersbetingelse. Foruden af Værgen eller en særlig i Sagens Anledning beskikket Kurator og af Anstaltsledelsen kan Begæring endvidere fremsættes af Politimesteren. Værge eller Kurator skal samtykke, men der kræves ikke Tiltrædelse fra den paagældende selv, hvorimod ogsaa her Ægtefællen saa vidt mulig skal høres. Komiteens Udkast bestemte, at der for en Person med mangelfuldt udviklede Sjælsevner som Regel udkrævedes dennes eget Samtykke, naar han var naaet eller kunde antages at ville naa det mentale Niaarstrin. Departementet har ikke fundet dette sidste Begreb egnet til Indførelse i en Lovtekst, og Forslaget er i Stedet herfor formuleret saaledes, at dets § 4 kun omfatter — foruden sindssyge — Personer med særlig mangelfuldt udviklede Sjælsevner.

Spørgsmaalet om, hvilken Myndighed der skal give Sterilisationstilladelse, havde delt Komiteen i et Flertal, der foreslog dette henlagt til et sagkyndigt Raad paa 5 Medlemmer med Medicinaldirektøren som Formand og bl. a. en Dommer som Medlem, og et Mindretal, der henlagde Afgørelsen til Medicinaldirektøren, dog at denne i tvivlsomme Tilfælde skulde indhente Erklæring fra den retsmedicinske Kommission. Som det fremgaar af Lovforslagets § 2 gør Forslaget en Sondring, idet Medicinaldirektøren alene har Afgørelsen i de Tilfælde, hvor der foreligger Begæring eller Samtykke fra en Person, som er myndig og i en saadan aandelig Tilstand, at han paa egen Haand kan give et gyldigt Samtykke; derimod skal det i §'ens

2. Stykke omhandlede Femmandsraad træffe Afgørelsen i Tilfælde, hvor disse Betingelser ikke er tilstede.

Hverken Komiteens Udkast eller Lovforslaget indeholder noget om, hvorledes Udgifterne til de omhandlede Indgreb skal udredes, men i Motiverne udtaler Komiteen som sin Anskuelse, at de bør udredes af det offentlige, dog at i det Tilfælde, at en Person ønsker at faa Operationen udført under saadanne Omstændigheder, at der voldes særlige Omkostninger, bør han selv betale Merudgiften, hvis han har Raad dertil. Om dette Spørgsmaal udtaler Justisdepartementet i Forslagets Motiver, at Loven ikke bør indeholde nogen Bestemmelse i saa Henseende, og at det da vil være Ansøgeren selv, som maa betale Omkostningerne ved selve Operationen, medmindre Administrationen har til Raadighed en hertil beregnet Bevilling. Det maa vel være klart, at en saadan Bevilling skal tilvejebringes til Brug i alt Fald i de Tilfælde, hvor Begæringen i Henhold til § 4, 2. Stk. udgaar fra en offentlig Myndighed.

O. Haack.
